Кочина Л.П., Сіданич І.Л.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В МАЛО КОМПЛЕКТНІЙ ШКОЛІ

Перед малокомплектною школою стоять важливі проблеми створення належних умов навчання (організаційні і психолого -дидактичні), а саме:

- раціональне поєднання класів у комплекти;
- правильна побудова розкладу занять;
- забезпечення належної матеріальної бази;
- взаємозв'язок з батьками;
- визначення структури і змісту уроку відповідно до рівня розвитку учнів і мети засвоєння матеріалу в кожному класі;
- формування загальнонавчальних умінь;
- оптимальне поєднання методів і прийомів навчання;
- використання різних засобів унаочнення;
- використання різних засобів з вербальною підтримкою;
- уміння керувати різновіковим колективом учнів;
- уміння розподіляти увагу між класами [1].

Малокомплектна школа має специфічну структуру і може бути одно-, дво-, три-, чотирикомплектною. Існує кілька варіантів об'єднання класів:

1-2-й, 2-3-й, 1,2,3-й;

2-4-й, 3-4-й, 1-й і 3-й в чотирирічній малокомплектній школі.

При об'єднанні класів враховується контингент учнів і кількість вчителів у школі, рівень готовності кожного учня, наступність у роботі вчителя, а також конкретні обставини, за яких діє школа.

Турбота про ефективність уроку повинна розпочинатися із вдумливого забезпечення організаційних умов навчання. Це - раціональне сполучення класів у комплекти, правильна побудова розкладу занять, забезпечення матеріально-технічної бази.

При складанні розкладу навчальних занять необхідно враховувати особливості змісту навчальних предметів з точки зору можливості організації самостійної роботи дітей на уроці. Найбільші можливості для організації самостійних занять є на уроках мови, математики, образотворчого мистецтва, трудового навчання (художньої праці); значно менші - на уроках читання і предметах природничого циклу. Постійного керівництва і участі вимагають уроки музики і фізичного виховання.

У розкладі занять двокомплектних класів доцільно поєднувати однакові предмети, такі як математика й мова (математика і математика, мова й мова) − однопредметного змісту.

Вдалим прикладом уроків різнопредметного змісту можуть бути уроки читання й мови.

В однокомплектній школі (1-й, 2-й, 3-й класи) уроки лише для одного класу слід відводити на заняття математикою, мовою, природознавством або ознайомленням з навколишнім. Спільні заняття з усіма класами плануються з

фізичного виховання, музики трудового навчання (художньої праці) - праця на ділянці, а також уроки - екскурсії.

Пропонується декілька варіантів розкладів занять у малокомплектній школі.

Розклад занять для 1, 3 класів початкової школи.

Дні тижнів	№ уроків	Тривалість уроку	1 клас Назва занять	3 клас Назва занять
Понеділок	1 2 3 1 4 2 3 4		Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.) Математика Фізикна культ.	 Математика Фізична культ. Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.)
Вівторок	1 2 3 1 4 2 3 4		Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.) Математика Музика і співи	 Математика Музика і співи Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.)
Середа	1 2 3 1 4 2 3 4		Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.) Математика Фізикна культ.	 Математика Фізична культ. Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.)
Четвер	1 2 3 1 4 2 3 4		Укр. мова (грам.) Математика Образотворче мист. Трудове навчання	 Математика Образотворче мист. Трудове навчання Укр. мова (грам.)
П’ятниця	1 2 3 4		Укр. мова (чит.) Математика III К III К	 Математика III К III К Укр. мова (чит.)

Розклад занять для 2, 4 класів початкової школи.

Дні тижнів	№ уроків	Тривалість уроку	2 клас Назва занять	3 клас Назва занять
	1		Укр. мова (чит.)	Укр. мова (чит.)

Понеділок	2 3 4		Укр. мова (грам.) Математика Фізикна культ.	Укр.мова (грам.) Математика Фізична культ.
Вівторок	1 2 3 4		Математика Укр. мова (грам.) Укр. мова (чит.) Природознавство	Математика Укр. мова (грам.) Укр. мова (чит.) Природознавство
Середа	1 2 3 4		Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.) Математика Музика і співи	Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.) Математика Музика і співи
Четвер	1 2 3 4		Математика Укр. мова (грам.) Образотворче мист. Трудове навчання	Математика Укр. мова (грам.) Образотворче мист. Трудове навчання
П’ятниця	1 2 3 4		Математика Укр. мова (чит.) Фізичне виховання III К	Математика Укр. мова (чит.) Фізичне виховання III К

Розклад занять для класу-комплекту 1-2 класів початкової школи.

Дні тижнів	**№ уроків**	**Тривалість уроку**	**1 клас Назва занять**	**3 клас Назва занять**
Понеділок	1 2 1 3 2 4 3 4		 Математика Фізична культ. Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.)	Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.) Математика Фізикна культ.
Вівторок	1 2 1 3 2 4 3 4		 Математика III К Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.)	Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.) Математика Природознавство
Середа	1 2 1 3 2 4 3 4		 Математика Фізикна культ. Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.)	Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.) Математика Фізична культ.

Четвер	1 2 1 3 2 4 3 4		Математика Музика і співи Укр. мова (чит.) Укр. мова (грам.)	Укр. мова (грам.) Укр. мова (чит.) Математика Музика і співи
П’ятниця	1 1 2 2 3 3 4 4		Математика Трудове навчання Образотворче мист. ІІІ К	Математика Трудове навчання Образотворче мист. ІІІ К

Розклад занять для класу-комплекту 1,2,3 класів початкової школи.

Дні тижнів	№ уроків	Тривалість уроку	1 клас Назва занять	2 клас Назва занять	3 клас Назва занять
Понеділок	1 2 1 3 2 4 3 4		Укр. мова (чит.) Укр.мова (грам.) Математика Фізична культ.	Математика Фізична культ. Укр. мова (чит.) Укр.мова (грам)	Математика Фізична культ. Укр. мова (чит.) Укр.мова (грам)
Вівторок	1 2 1 3 2 4 3 4		Укр. мова (чит.) Укр.мова (грам.) Математика Трудове навч.	Математика Трудове навч. Укр. мова (чит.) Укр.мова (грам)	Математика Трудове навчання Укр. мова (чит.) Укр.мова (грам)
Середа	1 2 1 3 2 4 3 4		Укр.мова (грам.) Укр. мова (чит.) Математика ІІІ К	Математика Природознав ст. Укр.мова (грам) Укр. мова (чит.)	Математика Природознав ст. Укр.мова (грам) Укр. мова (чит.)
	1		Укр. мова		

Четвер	2 1 3 2 4 3 4		(грам) Укр. мова (чит.) Математика Музика і співи	Математика Музика і співи Укр.мова (грам) Укр. мова (чит.)	Математика Музика і співи Укр.мова (грам) Укр. мова (чит.)

Приступаючи до складання розкладу занять, слід глибоко проаналізувати відомі з літератури та перспективного педагогічного досвіду варіанти розкладу і врахувати умови й конкретні обставини.

Розклад занять протягом навчального року можна варіювати. При необхідності змінювати декілька раз на рік.

Найкраще працювати вчителеві за таким розкладом: тривалість уроків скорочується але кількість їх збільшується . Наприклад, на перші два уроки, які тривають 30 хв. приходять першокласники, на третьому і четвертому уроках , які тривають 40 хвилин, навчаються всі діти 1,2,3 кл., а останні два уроки, які тривають по 35 хвилин, залишаються тільки діти двох класів. За такого розкладу щоденне навантаження вчителя буде в межах трьох астрономічних годин (відповідає нормі часу). Уроки, які проводяться тільки з одним класом, слід відводити на заняття з читання, мови, математики.

Готуючись до уроку в малокомплектній школі, вчитель, усвідомивши специфіку завдань у кожному класі, ознайомлюється з програмою для свого класу-комплекту, з матеріалом підручників, добирає необхідний матеріал, наочні і дидактичні посібники, вправи, завдання і поетапно складає загальний план для двох чи кількох класів. Важливо витримати логічну послідовність і взаємоузгодженність розкриття теми в межах уроку для одного класу і для комплекту в цілому і забезпечити керування самостійною роботою учнів.

У малокомплектній школі урок має свою специфіку. Будувати його необхідно за єдиним планом для всіх класів узгоджуючи такі етапи: робота з учнями під керівництвом учителя і їх самостійна діяльність.

Працюючи під керівництвом учителя, важливо навчати дітей відповідати на запитання причинно-наслідкового характеру, навчати міркувати і доводити на матеріалах уроку (відповідь-міркування), використовувати алгоритми міркувань, нарощувати поступово труднощі дидактичного матеріалу, ускладнювати завдання і посилювати самостійність учнів під час їх виконання.

Доцільно проводити безпосередньо з учителем такі види робіт:

фронтальна чи вибіркова перевірка рівня якості знань учнів, деякі підготовчі вправи, пояснення нового матеріалу і первинне його закріплення, перевірка усвідомленності виучуваного матеріалу, показ раціональних прийомів застосування набутих знань, тематичне узагальнення і систематизацію матеріалу.

Для самостійної роботи можна використовувати такі види завдань: підготовчі вправи до вивчення нового матеріалу (повторення за підручником, робота з картками, таблицями, схемами-опорами тощо); самостійне засвоєння нового матеріалу, аналогічного вивченому, за детальною інструкцією, вправи на первинне закріплення для засвоєння способу дій з опорою на алгоритмічні таблиці, різноманітні тренувальні вправи.

Вчитель має чітко визначити, які види роботи доцільно проводити безпосередньо під керівництвом учителя, а що учні повинні засвоїти самостійно. Найбільші труднощі виникають у вчителя під час організації самостійної роботи. Вчитель має передусім ретельно продумати зміст і характер завдання для самостійної роботи, визначити її місце на уроці. Плануючи самостійну роботу, слід передбачити:

- етапи уроку в кожному із класів, на яких самостійна робота найбільш доцільна;
- вимоги до учнів на певному рівні оволодіння матеріалом;
- характер і форми завдань;
- труднощі, які можуть виникнути при цьому;
- час, на який розрахована робота;
- способи перевірки.

Головне − організувати самостійну роботу так, щоб учні знали, як її виконувати і для чого вона виконується. Знаходити правильне співвідношення на уроці між самостійною діяльністю школярів і навчанням їх навичкам самоконтролю, використанням засобів навчання, контролем за успіхами кожного учня.

Кількість етапів «з учителем - самостійно»; «самостійно - з учителем» у двокомплектному класі, який включає перший клас, може складатися з 5-6 переходів. У ІІ півріччі кількість переходів можна зменшувати до 4-5 відповідно до міри зростання рівня самостійності першокласників.

У двокомплектному класі переважає однопредметне планування, в багатокомплектному доводиться поєднувати різні предмети. Найскладніше визначити структуру уроку для комплекту, який об’єднує три класи.

У початкових класах багато тем з кожного предмета повторюється на кожній сходинці навчання, але з іншим змістом на вищому рівні складності. Тому вчителю малокомплектної школи насамперед необхідно вміло використовувати ці можливості для проведення однотемних уроків або окремих спільних етапів роботи у двох чи трьох класах. Для цього треба глибоко опрацювати програми для свого класу - комплекту, проаналізувати зміст підручників і використовувати їх потенційні можливості. Знаходити найбільш доцільне поєднання роботи під керівництвом учителя і самостійних завдань. Чітко виділяти структурні елементи уроків, володіти прийомами управління навчальною діяльністю учнів. Домагатися досягати найвагомішого показника ефективності уроку, коли учні безпосередньо на уроці засвоюють програмовий матеріал.

Список використаних джерел

1. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Підручник для студентів педагогічних факультетів. − К.: Абрис, 1997. − С.348.